
Angela Rotaru-Dumitrescu, *Istoria învățământului românesc din Banat 1900-1918*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2010, 467 p.

Angela Rotaru continuă și completează seria lucrărilor dedicate școlii ca spațiu instituționalizat de formare inițială, și a raporturilor cu comunitatea și societatea în ansamblul ei. Arealul vast cuprins în orizonturile cercetării, secvența temporală intens populată cu evenimente istorice de o deosebită semnificație, care și-au pus amprenta asupra sistemului educațional, sunt premise care anunță un demers științific profund analitic și o contribuție totodată semnificativă pentru istoria învățământului românesc.

Deși orizontul în care s-a conceput proiectul este întins mai ales în spațiu – două treimi din Banatul istoric, comitatele ce alcătuiesc acum Banatul românesc - surprinde înțelegerea complexă pe dimensiunea confesională a școlii românești, de fapt cea mai consistentă parte a sa, aceea care a fost susținută prin eforturile comunităților românești, prin evidențierea implicărilor multiple pe care le-a determinat acest tip de învățământ dar și a conjuncturilor și a evenimentelor politice din intervalul temporal anunțat în titlu. S-a reușit inclusiv introducerea în analiză a perspectivei comparatiste și a imagologiei, semn de maturitate al cercetătorului. Aceste perspective fac parte din arsenalul așa numitei „noi istorii” pe care încă prea puțini din cei care se apleacă asupra unor subiecte legate de viața instituțională, îl stăpânesc. Este firesc însă ca în astfel de domenii care țin în mod egal de cultură, de sensibilitate, chiar și de politică, să se facă acest pas înainte impus de însăși modernitatea gândirii istorice actuale și implicit de depășirea pozitivismului istoric.

Problema esențială pe care volumul de față își propune s-o rezolve, înfățișând lucrurile în evoluția lor, pe cuprinsul comitatelor Caraș-Severin și Timiș este chiar viața, dinamismul și direcțiile Școlii românești și a sistemului de învățământ, într-o vreme a modernizării pe care societatea bănățeană a trăit-o cu atâta intensitate, dar și a modalităților în care ea, a răspuns la această provocare și a suportat consecințele acestei relații atât de complexe.

Investigând surse primare de informație deținute de fondurile de arhivă, consultând periodice și o bogată bibliografie tematică, sintetizând cercetări proprii mai vechi, autoarea acestui volum, izbutește să prezinte momente semnificative din raporturile școlii cu societatea, rolul acesteia în stimularea

dinamicii societății și nu în ultimul rând a formării conștiinței naționale indicând momentele de geneză, continuitățile dar și discontinuitățile și exprimând judecăți de valoare asupra lor. În astfel de circumstanțe generate de nevoia cunoașterii până în intimitate a subiectului studiat, nu este surprinzător volumul lucrării care nu putea fi decât unul pe măsură.

În cele aproape 500 de pagini inclusiv anexele, se reliefează în succesiune cronologică problematica specifică instituției școlare: ideologia pedagogică, statutul și rolul cadrelor didactice, aspecte de formare continuă, activități școlare și culturale, raporturile tradiție-modernitate, contribuția cadrelor didactice la susținerea mișcării naționale și participarea acestora la război și la înfăptuirea actului Marii Uniri. Toate aceste teme sunt dispuse echilibrat în structura cărții construită în 6 capitole fiecare din ele susținut de subcapitolele aferente.

Capitolul I prezintă contribuțiile istoriografice ale autorilor care s-au preocupat de istoria școlii, istoria bisericii, istoria mentalităților sau de domenii de interferență ale acestora, precum și obiectivele urmărite pentru fiecare capitol în parte, astfel încât să constituie o adevărată bază de date pentru cei interesați de istoria procesului și instituțiilor școlare, ceea ce a și reușit pe deplin. Nu lipsesc acestei liste cuprinzătoare niciuna din lucrările semnificative, ceea ce denotă în sine o bună cunoaștere a subiectului și un control ferm al bibliografiei disponibile.

Capitolul II este rezervat dimensiunilor măsurabile, fie cantitativ fie calitativ, menite să informeze și să explice în același timp cu rigoarea cifrelor și plasând astfel lucrarea în zona de interferență cu statistica și cu sociometria. Acest capitol secund conține o multitudine de date statistice referitoare la creșterea demografică înregistrată la sfârșitul secolului al XIX-lea, structura populației pe vârste, stare civilă, categorii profesionale, limba maternă, structura confesională, distribuția în mediile urban și rural și o multitudine de indicatori demografici, relevând pe cuprinsul comitatelor Caraș-Severin și Timiș, o mare diversitate etno-confesională și ocupațională, în strânsă legătură cu evoluția societății și cu mutațiile care au survenit în organizarea și orientarea învățământului confesional românesc până la 1918. În acest fel se cristalizează cu precizie mediul în care se desfășoară toate cele ce țin, într-un fel sau altul, de învățământul confesional românesc în perimetrul circumscris de cele două comitate bănățene

Capitolul III se concentrează pe legislația școlară a sec. XIX-XX mai ales în ceea ce privește tendința de impunere a politicii de maghiarizare într-un

sistem controlabil cum era cel al învățământului. Este un beneficiu remarcabil al acestei lucrări fiindcă se reușește documentarea solidă a modului în care se stabilește relația între acest tip de învățământ și autoritatea de stat. Există în această legislație o brutalitate a statului imposibil de mascat, deși s-a încercat acest lucru. Este un domeniu despre care s-a discutat dar, din păcate prea puțin întemeiat pe textele de lege. Caracterul vast al informației ar putea constitui proiect de cercetare pentru o întreagă echipă de istorici. Este vorba de a cunoaște – și din această perspectivă – modul în care s-au constituit solidaritățile românești moderne. Învățământul confesional a fost în fond, o formă de solidaritatea românească. Obligativitatea studierii limbii maghiare, cenzura manualelor, salarizarea cadrelor didactice, sunt câteva din prevederile proiectului legislativ elaborat de Berzeviczy care au determinat reacții în toate cercurile românești, care au adresat un Memorandum, Ministerului de Culte și Instrucțiune. Tot în acest capitol se insistă asupra legilor Appony cu precădere Legea XXVII/1907, inspirată din proiectul legislativ anterior, care a determinat schimbări importante în statutul școlii, al corpului didactic, modul de salarizare și relațiile școlă-comunitate. Accentul pus pe această lege se justifică prin consecințele pe care le-a determinat în intenția clară de laicizare și deznaționalizare a școlilor confesionale românești. O consecință directă a legii a fost scăderea numerică a acestora și creșterea celor comunale care erau finanțate de stat. Legea însă nu a izbutit destructurarea învățământului confesional românesc, deși fără îndoială, a provocat pierderi însemnate. Este un model pentru întregul continent despre cum se poate invoca un principiu modern – laicizarea, modernizarea – în scop politic, în cazul de față, antiromânesc.

Capitolul IV aduce precizări despre autoritățile școlare, rețeaua de școli și corpul profesoral. Sunt prelucrate statutele școlare, Regulamentul de organizare al învățământului adoptat de Congresul național bisericesc, difuzat insistent în comunele eparhiei Caransebeșului. O atenție deosebită în cuprinsul capitolului este acordată activității inspectorilor și a modului în care se desfășoară inspecțiile școlare cu modificările generate de noile tendințe de control al procesului de învățământ. Evidența școlilor românești din comitatele Caraș-Severin și Timiș până în 1918 ilustrează efectele legilor maghiare în sistemul educațional, în sensul creșterii numărului școlilor de stat finanțate de către acesta, în detrimentul celor confesionale susținute de biserică. Deși bisericile ortodoxă și greco-catolică au încercat să mențină starea învățământului confesional, în ciuda eforturilor administrației maghiare, totuși acest deziderat s-a realizat doar

parțial, comunitățile locale aflându-se de multe ori în situația de a nu putea suporta presiunile la care era supusă prin politica de reformă impusă, încercând totodată să protejeze și interesele naționale.

Subcapitolul dedicat cadrelor didactice este unul consistent și aduce date noi despre statutul lor, legislația care se referea la pregătirea profesională și ocuparea posturilor, modul de titularizare și de pensionare, acordându-se astfel o atenție binemeritată unor formatori ai conștiinței colective în spiritul identității românești.

Rolul acesteia este pe larg prezentat în capitolul V unde pe cuprinsul unor spații generoase, cartea relevă modul în care dascălii din școlile confesionale și-au asumat rolul de formatori nu doar ai elevilor, dar și ai membrilor comunității în care își desfășurau activitatea, în stimularea activității culturale, sociale și economice, ameliorarea vieții comunității și preocuparea pentru apărarea caracterului confesional al școlii, aceasta devenind un adevărat simbol al națiunii. Activitatea învățătorului receptat ca „*om al satului*” se extindea dincolo de limitele sălii de clasă, fiind dator să se ocupe și de progresul spiritual, acționând pentru combaterea alcoolismului, imoralității și promovând măsuri de educație sanitară.

Se remarcă o susținută manifestare a cadrelor didactice în cadrul societăților de cultură, un loc aparte ocupându-l Societatea de lectură Ioan Popasu aflată sub patronajul Institutului Pedagogic din Caransebeș cu obiectivul național declarat: de a răspândi ideile patriotice. Corurile, reuniunile culturale, și „*casele naționale*”, în activitatea cărora se implicau cadrele didactice din școlile confesionale alături de clerul de la sate, intelectuali și alte categorii, au intensificat totodată și contactele cu alte societăți culturale din România, cu intenția de a menține spiritul național și a promova unitatea românilor.

Acțiunile de mecenat organizate de fonduri și fundații administrate de Episcopiile ortodoxe ale Caransebeșului și Aradului, precum și cea greco-catolică de Lugoj, dețin un loc important în cuprinsul lucrării, dat fiind și contribuția remarcabilă la întărirea spiritului comunitar și cultivarea valorilor civice.

Printre activitățile extrașcolare inițiate de către cadrele didactice, se mai adaugă înființarea bibliotecilor, cursuri pentru eliminarea analfabetismului și educația pentru întoarcerea la tradiție. Învățătorii și profesorii confesionali înțelegeau astfel să contracareze efectele mediului social sau familial asupra tinerilor educați în școală, influența acestor medii fiind mult mai puternică și de cele mai multe ori negativă. O importantă contribuție la această acțiune educativă

și-a adus-o Astra în care s-au implicat și învățători prin despărțămintele bănățene, acționându-se pe baza principiului iluminist al emancipării prin cultură.

Participarea corpului didactic confesional la susținerea politică a românilor bănățeni, prin mobilizarea sătenilor la întrunirile politice, implicarea în campaniile electorale și susținerea candidaților români, au atras după sine reacția autorităților de la Budapesta care sesizaseră accentuarea sentimentelor naționale și solidarității dintre reprezentanții politici și populația românească. Toate acestea sunt relevate pe larg în capitolul VI.

Un loc aparte în structura acestui capitol îl ocupă instituția școlară în timpul primului război mondial. Această conflagrație a afectat și școlile confesionale deoarece mobilizarea învățătorilor care făcuseră instrucție militară după 1913 în cadrul Preparandiilor, a fost urmată de lipsa acestora în activitatea școlii punând Consistoriile Diecezane în situația de a suplini cu preoți, posturile vacante. În plus la acestea s-a adăugat și schimbarea destinației clădirii școlilor în spitale sau sedii militare, absenteismul școlar, colectarea de fonduri, acțiuni caritative, eficiența învățământului fiind scăzută, pe toată durata războiului.

Evenimentul Marii Uniri, de o excepțională însemnătate pentru istoria românilor, a angrenat și cadrele didactice, învățători și profesori, care au acționat atât ca voluntari, participând activ la operațiunile militare, dar și la organizarea de greve și proteste, constituirea Consiliilor Naționale Românești sau intrând în componența Gărzilor Naționale. Alegerea delegaților pentru Adunarea Națională de la Alba-Iulia a inclus și reprezentanți ai școlii și bisericii, atât din partea cercurilor electorale cât și ale reuniunilor și asociațiilor din Banat. Nu există acțiune cât de cât semnificativă în acele luni decisive pentru destinul României și românității când desfășurările se produceau într-un ritm extraordinar de rapid, când reflecției nu i se lăsa timp, în care să nu fie implicați oamenii școlii. Alături de preoți în fruntea satelor, au stat învățătorii. Aproape toți comandanții gărzilor naționale din 1918 erau de fapt învățători care se întorseseră de pe front în uniforme de ofițeri, aproape toți liderii mișcării de voluntari fie în Rusia, fie în Italia sau Franța, au fost învățătorii care și-au început cariera în școli rurale și care, la rândul lor se vor întoarce în aceleași școli, modernizându-le cu adevărat din toate punctele de vedere.

Nu putem încheia fără a sublinia claritatea discursului și utilizarea termenilor care sunt folosiți în sensul instituit de rigoarea științifică, indicii sigure ale cercetătorului matur.

Carmen Albert